

สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้

เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี)

Social and Cultural Conditions in Southern Folk Literature:

A Case Study of Mrs. Sontra (Phra Rot - Meri)

วิฑวัส หนูริง¹ และ จุฬารัตน์ เสงี่ยม²

Wittawas Nooring¹ and Jularat Sangiam²

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต¹⁻²

Phuket Rajabhat University¹⁻²

Corresponding Author's Email: S6410789127@pkru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ผลการวิจัยพบว่า ด้านลักษณะความเป็นอยู่ปรากฏ 10 ลักษณะ ได้แก่ 1) โครงสร้างทางสังคม 2) สภาพเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ 3) สภาพทางการศึกษาเล่าเรียน 4) สภาพการณ์สาธารณสุข และการแพทย์ 5) สภาพการคมนาคม 6) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7) เครื่องมือเครื่องใช้ 8) อาหารการกิน 9) ที่อยู่อาศัย และ 10) การแต่งกาย ด้านการเมืองการปกครอง ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2) การปกครองส่วนกลาง และ 3) การปกครองส่วนหัวเมือง ด้านค่านิยม ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ค่านิยมทางสังคม 2) ค่านิยมด้านศาสนา และ 3) ค่านิยมด้านเศรษฐกิจ ด้านความเชื่อ ปรากฏ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิ และศาสนา 2) ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ 3) ความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร และ 4) ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน และการบำบัดรักษาไข้ ด้านประเพณีปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) จารีตประเพณี 2) ขนบประเพณี และ 3) ธรรมเนียมประเพณี

คำสำคัญ: สภาพสังคม และวัฒนธรรม, วรรณกรรมพื้นบ้าน, นางสนทรา, พระรถ - เมรี

Abstract

This research aims to investigate the social and cultural conditions in Thailand's southern folk literature, namely Mrs. Sontra (Phra Rot - Meri). The researcher analyzed a 156-page collection of literature published by Pan Tae Sub-district Cultural Council and Khei Ban Soontra Club, focusing on the topics of 1) Way of Life, 2) Politics and Governance, 3) Values, 4) Beliefs and Traditions.

The study revealed that the Way of Life discovered in the literature were 1) Social Structure, 2) Economic Condition and Careers, 3) Educational Condition, 4) Public Health and Medical Condition, 5) Transportational Condition, and 6) Nature and Environment. 7) Tools and Equipment, 8) Food, 9) Accommodations, and 10) Costumes. The literature distinguishes three types of politics and governance: 1) Absolute Monarchy, 2) Central Governance, and Provincial Governance. The literature presents three values: 1) Social Value, 2) Religious Value, and 3) Economic Value. The literature contains beliefs about: 1) creeds and faiths, 2) superstition, 3) behaviors, and 4) folk medicine and treatment. The literature presents three traditions: 1) Customs, 2) Practices, and 3) Conventions.

Keywords: Social and Cultural Conditions, folk literature, Mrs. Sontra, Phra Rot – Meri

บทนำ

วรรณกรรมเป็นการใช้ภาษาในการสื่อเรื่องราวต่าง ๆ โดยผ่านความรู้สึกนึกคิดที่เกิดจากผู้แต่ง โดยการสังสมประสบการณ์ ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และการปรุงแต่งขึ้นมา ในวรรณกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต และสภาพสังคมในยุคนั้น ๆ ดังที่ สมัย วิถีรุ่งโรจน์ (2542:11) กล่าวไว้ว่า สังคมมีอิทธิพลต่อนักเขียน หรือวรรณกรรม เมื่อนักเขียนอยู่ในสังคมก็ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งในด้านวัฒนธรรม ขนบประเพณี ศาสนา ปรัชญา และการเมือง รวมถึงสภาพการณ์ของปัจจัยทางสังคม ปัญญา บริสุทธิ์ (2542: 1) กล่าวไว้ว่า คำว่า “วรรณกรรม” เป็นการทำให้เป็นหนังสือ กล่าวคือ การเขียนหนังสือจะเป็นข้อความสั้น ๆ หรือจะเป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ก็ได้ เช่น การจารึกลงในหนังสือ ทั้งตำรับตำรา กาพย์กลอนต่าง ๆ ล้วนเป็นวรรณกรรมทั้งสิ้น ดังนั้นวรรณกรรมที่ถูกจารึกไว้แล้วปรากฏในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งมีภาษา วัฒนธรรม ขนบประเพณี และอื่น ๆ ความสอดคล้องสัมพันธ์กับพื้นที่นั้น ๆ เรียกว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น” สอดคล้องกับที่ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ (2534:1) กล่าวว่า วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นเรื่องราวของที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ตั้งแต่ขนาดเนื้อที่กว้างใหญ่ ตั้งแต่ทวีป จนถึงขนาดเนื้อที่เล็กที่สุดคือหมู่บ้าน ดังนั้น วรรณกรรมในท้องที่ จังหวัด ชุมพร พังงา ระนอง ตรัง สุราษฎร์ธานี กระบี่ ภูเก็ต นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ปัตตานี ยะลา สตูล และนราธิวาส ล้วนแล้วแต่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ คำว่า “ภาคใต้” เป็นชื่อเรียกดินแดนที่อยู่ทางด้านทิศใต้ของประเทศไทย สันุชัย สุวรรณวงศ์ และใจ หนูเสื่อ (2547) กล่าวไว้ว่า ภาคใต้เป็นคาบสมุทรที่มีทะเลกว้างใหญ่ขนาดอยู่ทั้ง 2 ข้าง มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในทะเล และบนแผ่นดิน จึงมีผู้คนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา หลายภาษา หลายวัฒนธรรมมาตั้งหลักแหล่งถิ่นฐาน ทั้งบริเวณชายทะเล ที่ราบระหว่าง

ชายทะเลกับเทือกเขา หลังเขา และตามสายน้ำน้อยใหญ่จำนวนมากที่ไหลจากเทือกเขาลงสู่ทะเลทั้ง 2 ด้าน จึงส่งผลให้ภาคใต้มีประเพณี และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทั้งที่ได้พัฒนาจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือจากคนต่างถิ่น จนหลอมรวมกันเกิดเป็นความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีประจำถิ่น และสิ่งต่าง ๆ อีกมากมาย

วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องพระรถเมรีเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในภาคใต้ ทั้งที่เป็นนิทานเล่าขานสู่กันฟัง มีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น นางสิบสอง นางเมรี นางกังหรี นางสนทรา พระรถยะเสน พระรถยอเสน และเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ พบลักษณะการแต่งเป็นกาพย์ และกลอน มีการถ่ายทอดไปสู่ศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น บทละคร กาพย์ขับไม้ จิตกรรม การตั้งชื่อสถานที่ เป็นต้น จากการศึกษานิทานคำกลอน วรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ที่รวบรวม และจัดพิมพ์โดยสภาวัฒนธรรมตำบลปันแต และชมรมเขยบ้านสุนทรา จำนวน 156 หน้า พบสภาพสังคม และวัฒนธรรมที่น่าสนใจหลายประการ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคใต้ สังคมและวัฒนธรรม วรรณกรรมพื้นบ้าน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ผู้วิจัยจะศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ที่รวบรวม และจัดพิมพ์โดยสภาวัฒนธรรมตำบลปันแต และชมรมเขยบ้านสุนทรา จำนวน 156 หน้า
3. รวบรวมข้อมูลสภาพสังคม และวัฒนธรรม จากวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ที่รวบรวม และจัดพิมพ์โดยสภาวัฒนธรรมตำบลปันแต และชมรมเขยบ้านสุนทรา จำนวน 156 หน้า นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้ 5 ด้าน ได้แก่ ลักษณะความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี
4. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาสภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) 5 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี ปรากฏผลการวิจัยดังนี้

1. ลักษณะความเป็นอยู่ ปรากฏ 10 ลักษณะ ได้แก่

1.1 โครงสร้างของสังคม ปรากฏลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่มีระบบชนชั้น 4 ชนชั้น ได้แก่ 1) ชนชั้นเจ้านาย การกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ หรือเจ้านาย ในเชิงยกย่องสรรเสริญและในเชิงอำนาจ ความยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นชนชั้นสูงสุด มีอำนาจในการปกครอง ฟื้นฟูปฏิบัติตนอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม มีความปรีชาสามารถในการทำศึกสงคราม มีความกล้าหาญ สามารถดูแลบ้านเมืองได้ 2) ชนชั้นขุนนาง เป็นชนชั้นที่มีอำนาจ และมีบทบาทหน้าที่ความสำคัญทางด้านการเมือง ขุนนางจะมีหลากหลายยศศักดิ์ ตามงานที่พึงปฏิบัติโดยจะแตกต่างกันไป เช่น กรม เสนา ขุน หมื่น การ เป็นต้น นอกจากนี้พราหมณ์ยังถือว่า จัดอยู่ในชนชั้นขุนนาง เนื่องจากเป็นผู้ทำประโยชน์ให้กับพระมหากษัตริย์ในพระพระราชวัง โดยจะมีทั้งพราหมณ์พิธี ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระราชวัง และพราหมณ์ไวยาจารย์ หรือพราหมณ์ปุโรหิต ทำหน้าที่ในการดูฤกษ์ยาม หรือทำนายเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นต้น 3) ชนชั้นไพร่ เป็นชนชั้นที่มีสิทธิ และเสรีภาพ แต่มีเงื่อนไข หากต้องการความอิสระก็ต้องส่งส่วยเป็นประจำทุกปี ถ้าหากมีความสามารถก็จะนำมาทำงานในกรมต่าง ๆ ซึ่งไพร่จะถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ไพร่หลวง เป็นไพร่ของพระมหากษัตริย์โดยตรง หน้าที่ของไพร่หลวงต่างกันตามแต่กรมที่ไพร่หลวงสังกัด และไพร่สม เป็นไพร่ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่เจ้านาย 4) ชนชั้นทาส เป็นชนชั้นที่ไม่ได้มีสิทธิ และเสรีภาพในการทำงาน นายใช้สิ่งใดก็ได้ปฏิบัติตามโดยที่ขัดไม่ได้ ทาสก็เหมือนทรัพย์สินของนาย นายจะขายให้ใคร หรือจะทำอะไรก็ได้ นอกจากพบโครงสร้างทางสังคม 4 ชนชั้นที่กล่าวมาแล้ว ยังพบบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทสำคัญอีกด้วย ได้แก่ นักบวช เช่น พระภิกษุ ฤๅษี และพบชาวต่างชาติ เช่น คนจีน คนลาว คนมุสลิม เป็นต้น

1.2 สภาพเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ ปรากฏการเก็บภาษีอากรภายในประเทศ และภาษีเข้า - ออกในการค้ากับต่างประเทศ ส่วนการประกอบอาชีพ พบอาชีพการค้าขายต่าง ๆ ทั้งของชาวไทย และชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ยังพบการทำการเกษตร และทำการประมงอีกด้วย

1.3 สภาพทางการศึกษาเล่าเรียน ปรากฏการเรียนวิชาทางไสยศาสตร์ เกี่ยวกับคาถาอาคมต่าง ๆ โดยผู้สอนจะเป็นฤๅษี และผู้เรียนจะเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ซึ่งเป็นชนชั้นเจ้านาย

1.4 สภาพการสาธารณสุข และการแพทย์ ปรากฏการรักษาโรคด้วยการใช้ยาสมุนไพร ควบคู่กับรักษาด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น การนำหัวโพลมาเสกคาถายันต์ก่อนนำไปปรุงยา เป็นต้น

1.5 สภาพการคมนาคม ปรากฏการเดินทางทางบก เป็นการเดินทางทั่วไปที่เดินเท้าเปล่า มีสัตว์เป็นยานพาหนะ และเดินเป็นขบวน และพบการเดินทางทางน้ำ ถ้าเป็นการเดินทางของชาวบ้านจะใช้เรือ และพบการเดินทางเรือสำเภของชาวต่างชาติที่บรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขาย

1.6 ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรากฏพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ พันธุ์พืชที่พบมีทั้งไม้ดอก และไม้ผล ส่วนพันธุ์สัตว์ที่พบ พบสัตว์บก ได้แก่ สัตว์ป่า และสัตว์ปีก สัตว์น้ำ ได้แก่ พันธุ์ปลาต่าง ๆ

1.7 เครื่องมือเครื่องใช้ ปรากฏเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านทั่วไป และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ในพระพระราชวัง ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านทั่วไปส่วนมากเป็นอุปกรณ์การทำมาหากิน ได้แก่ มีดพร้า ลู่วาน โพงพาง อวน แห และอุปกรณ์ที่ใช้ทำอาหาร ได้แก่ กระทะ ถ้วย จาน ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ในพระพระราชวังจะกล่าวถึงสิ่งของที่ประดับตกแต่งพระราชวัง ได้แก่ ม่านทอง เติงทอง เพดาน มุ้ง

1.8 อาหารการกิน ปรากฏอาหารคาวหวาน ทั้งที่เป็นอาหารชาวบ้าน ได้แก่ ปลา กบ เขียด จิ้งจกทอด ยำ ปลาแห้ง ข้าวเหนียวหนึ่ง และอาหารสำหรับกษัตริย์ มีทั้งการกินเนื้อสัตว์แปลก ๆ ทุกมื้อจะต้องมีข้าวในการจัดสำรับ และมีอาหารสำหรับการทำพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบวัฒนธรรมของการกินหมากอีกด้วย

1.9 ที่อยู่อาศัย ปรากฏการสร้างพระพระราชวัง ว่ามีความกว้าง สูง ยาวเท่าไร มีกำแพง และมีการขุดคลองล้อมรอบเมือง ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน จะเป็นทรงเรือนไทยมีการแกะสลักไม้ และโรงพิธีต่าง ๆ เช่น โรงเบญจา โรงปะรำ โดยจะมีการกำหนดการสร้างเป็นจำนวนห้อง เพื่อความเป็นสิริมงคล

1.10 การแต่งกาย ปรากฏการแต่งกายของชาวบ้านทั่วไป ผู้ชายมีผ้าโพกหัว ผู้หญิงใช้ผ้าพาดสไบ และสามารถนำสิ่งของใส่ไว้ได้ การแต่งกายหากแสดงถึงความนอบน้อม ก็จะแต่งให้มีผ้าห้อยที่บ่าทั้ง 2 ข้าง ส่วนการแต่งกายของกษัตริย์ทั้งผู้หญิง และผู้ชายมีความคล้ายกัน แตกต่างเพียงเล็กน้อย มีเครื่องทรงแทบจะทุกส่วนร่างกาย

2. การเมืองการปกครอง ปรากฏการปกครองลักษณะคล้ายการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีการปกครองส่วนกลาง และการปกครองส่วนหัวเมือง กษัตริย์ที่ปกครองหากมีการผลิตเปลี่ยนแปลงแผ่นดิน หรือกษัตริย์ส่วนมากจะเป็นเชื้อพระวงศ์ และเป็นผู้ชาย กษัตริย์จะต้องปฏิบัติตนโดยยึดหลักทศพิธราชธรรม

3. ค่านิยม ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่

3.1 ค่านิยมทางสังคม ปรากฏ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) ค่านิยมเกี่ยวกับการผูกสัมพันธ์ไมตรี เป็นค่านิยมของสังคมที่ผ่านการกระทำของตัวละคร โดยเน้นผลของการกระทำ

แสดงให้เห็นว่าคนในยุคสมัยนั้นชอบสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับผู้อื่น เพื่อที่จะได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น การที่พระรถไปตีโก่งชนะ แต่ไม่รับเงินเดิมพัน แต่เป็นการมาผูกสัมพันธ์ไมตรี หวังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 2) ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทีย เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีย ผ่านการกระทำของตัวละคร ทั้งการกระทำที่เป็นรูปธรรม คือทำให้เห็นเป็นประจักษ์ และนามธรรม คือการแสดงผ่านจิตใต้สำนึก และความรู้สึกนึกคิด เช่น การที่พระรถตีโก่งชนะแต่ไม่รับเงินเดิมพัน แต่ขอข้าวปลาอาหาร ไปให้แม่ และป้าแทน 3) ค่านิยมเกี่ยวกับการยกย่องนับถือผู้อาวุโส ปรากฏการแสดงความรักผู้ที่มีอายุมากกว่า ได้แก่ พ่อแม่ ครูอาจารย์ โดยการแสดงออกผ่านการไหว้ ที่เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความเคารพนับถือ ความนอบน้อม และการให้เกียรติซึ่งกันและกันภายในสังคม 4) ค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูก ปรากฏ ค่านิยมเกี่ยวกับการมีลูกเพื่อสืบวงศ์ตระกูล สืบทอดสมบัติ และมีไว้เพื่อเป็นที่พึ่งพายามแก่เฒ่า สะท้อนให้เห็นว่าคนได้ในยุคหนึ่งให้ความสำคัญในเรื่องของการมีลูกเป็นอย่างมาก

3.2 ค่านิยมด้านศาสนา ปรากฏ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ค่านิยมเกี่ยวกับการนับถือเทพเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นค่านิยมที่เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา ดังที่เศรษฐีพรหมณ์จรรย์ และภรรยา นับถือเกี่ยวกับพระอินทร์ พระพรหมณ์ พระยม และนางสิบสอง นับถือเกี่ยวกับเทพเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับคนภาคใต้ที่มีความเชื่อเรื่องการนับถือเทพเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนเป็นค่านิยมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมา 2) ค่านิยมเกี่ยวกับความศรัทธาในคำสอนตามหลักศาสนา ปรากฏค่านิยมเกี่ยวกับคติธรรมเตือนใจที่ใช้เตือนสติของตนเอง หรือผู้ที่มีทุกข์เพื่อให้ปล่อยวางหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เกิดขึ้น และสะท้อนให้เห็นว่าชาวใต้ในยุคหนึ่งเชื่อมั่นในหลักคำสอนทางศาสนา

3.3 ค่านิยมด้านเศรษฐกิจ ปรากฏ ค่านิยมเรื่องของเงินทอง ยศถาบรรดาศักดิ์ หากมีเงินทอง หรือยศถาบรรดาศักดิ์ก็จะเป็นที่ยอมรับของสังคม ในทางตรงกันข้ามถ้ายากจน ก็จะเป็นที่รังเกียจของสังคม

4. ความเชื่อ ปรากฏ 4 ลักษณะ ได้แก่

4.1 ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิและศาสนา ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเชื่อในพุทธศาสนา ได้แก่ เชื่อผลการกระทำ หรือตามหลักพุทธศาสนา เรียกว่า ผลบุญ หรือผลกรรม เชื่อว่าหากทำอะไรไว้ก็ได้รับผลอย่างนั้น อีกทั้งยังสอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข รวมไปถึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อความศรัทธาในทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก 2) ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ การมีแนวคิดที่รับเอาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เข้ามามีบทบาทในเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ร่วมกับพุทธศาสนา จนเป็นการพึ่งปฏิบัติควบคู่กันไปในทิศทางเดียวกัน 3) ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ได้แก่ การทำนายโชคชะตา หรือทำนายสภาพบ้านเมืองในอนาคตว่าจะดี หรือร้าย การทำนายความฝันว่าเป็นลางบอกเหตุ การทำนายดวงชะตาว่าจะสมพงษ์กับคนรัก ครองคู่กันได้หรือไม่ และเรื่องของการดูฤกษ์ยามในการทำสิ่ง

ต่าง ๆ เพื่อกำหนดวันเวลา เชื่อว่าเป็นวันเวลาที่เปี่ยมมงคลจะทำอะไรก็ประสบความสำเร็จไปด้วยดี สะท้อนให้เห็นว่าชาวใต้มีความเชื่อในเรื่องของโหราศาสตร์

4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) เวทมนต์ ปรากฏการรำมนต์เพื่อแปลงกาย การเหาะเหินเดินอากาศ และการรำมนต์เสกสิ่งของต่าง ๆ 2) เครื่องรางของขลัง ปรากฏ แร่เหล็กกรด หินปากบ่อ และห้อยยาผง เป็นความเชื่อของบุคคลว่า ผลที่เกิดขึ้นหนึ่งก็มาจากเครื่องราง ของขลัง และช่วยสร้างความมั่นใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ 3) คุณไสย ปรากฏ การทำเสน่ห์ให้เกิดการหลงรัก ส่วนมากเป็นยาที่ผู้หญิงทำผู้ชาย เช่น เมียทำให้ผัวกิน หรือหญิงที่ต้องการให้ชายรักตัวจนหลงใหลถอนตัวไม่ขึ้น ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เป็นการทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่น ก่อให้เกิดความเจ็บป่วย และการใช้คุณไสยในการทำร้ายกันเพื่อไม่ให้หาตัวคนที่ทำร้ายได้ หรือมีความต้องการคุ้มครองแต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้รับภัยก็ใช้การทำเสน่ห์ 4) ภูตผีปีศาจ ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับผีดี คือ ผีบรรพบุรุษที่สถิตอยู่เพื่อคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานจากอันตรายต่าง ๆ โดยจะมีการจัดเลี้ยงเซ่นไหว้เพื่อขอพร บอกกล่าว และตอบแทน ความเชื่อเกี่ยวกับผีชั่วร้าย คือ ผีที่ตายไม่ดี เช่น คอหักตาย ตกต้นไม้ตาย ตกน้ำตาย เป็นต้น ซึ่งจะมีการเซ่นไหว้ผีชั่วร้าย ควบคู่ไปกับผีบรรพบุรุษ เพื่อให้ผีเหล่านั้นนำสิ่งอับมงคลนี้ไป

4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับจริยาวัตร เป็นการสั่งสอน หรืออบรมพฤติกรรมโดยอ้างเอาสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมาเปรียบเปรย เพื่อให้รู้สึกหวาดกลัว และไม่กล้าที่จะกระทำอีก ปรากฏ ผีผิงป่าช้า เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่มีใครกล้าไปยุ่งเกี่ยว

4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน และการปิดเป่ารักษาไข้ ได้แก่ การรักษาที่ใช้ตัวยาสุมไพร โดยผ่านวิธีการ และการรักษาที่ใช้เวทย์มนต์คาถาในการปลุกเสก หรือปิดเป่าอาการเจ็บไข้เหล่านั้น หรือมีการทำควบคู่กันไประหว่างการใช้ตัวยาสุมไพรโดยผ่านวิธีการปลุกเสกร่ายเวทย์มนต์คาถา และปิดเป่า

5. ประเพณี ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่

5.1 จารีตประเพณี ได้แก่ เรื่องของศีลธรรม และค่านิยม ส่วนมากแล้วจะเป็นข้อพึงปฏิบัติสำหรับผู้หญิงทั้งเรื่องของงานบ้านงานเรือน การรักนวลสงวนตัว ส่วนผู้ชายก็จะมีข้อพึงปฏิบัติในส่วนของการไม่ลักขโมย การไม่ขายลูกกิน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นข้อพึงปฏิบัติเพื่อสร้างสังคมให้มีความปลอดภัยมั่นคง และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

5.2 ขนบประเพณี ปรากฏการทำขวัญ การแต่งงาน และการทำศพ

5.3 ธรรมเนียมประเพณี ปรากฏในด้านของการแต่งกายที่ให้เกียรติสถานที่ให้เกียรติบุคคล และธรรมเนียมประเพณีการไหว้ เพื่อเป็นเครื่องหมายของการแสดงความเคารพนับถือ

อภิปรายผล

สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ผลการศึกษาพบสภาพสังคม และวัฒนธรรม 5 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี สอดคล้องกับงานวิจัยของ อินทิรา บุญยาทร (2531) วิจัยเรื่อง การศึกษาพระรถเมรี ฉบับตำบลดอนพิบูลย์ ใน 3 ประเด็น คือค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี ดังผลการศึกษาบทที่ 4 ศึกษาเนื้อหาในแง่โลกทรรศน์ที่ปรากฏเป็นลักษณะวรรณกรรมพื้นบ้าน เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วไป สะท้อนให้เห็นค่านิยมของพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อประชาชน เน้นเรื่องกฎแห่งกรรม ความกตัญญู ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มารยาทอันควรปฏิบัติ เช่น การแสดงความเคารพผู้มีอาวุโส ยกย่องผู้มีบรรดาศักดิ์ ผู้มีปัญญา ฯลฯ และความเชื่อเรื่องภูตผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลาง ของขวัญที่ปะปนอยู่ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่าเรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการอธิบายชื่อบ้านนามเมือง สถานที่ และอธิบายเหตุต่าง ๆ ในภาคใต้ เช่น ชื่อบ้านนามเมืองในจังหวัดพัทลุง มีหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องนี้ เช่น วัดสนทราหรือวัดสุนทราวาส มาจากชื่อนางยักษสุนทรา วัดควนสาร มาจากสถานที่ที่พระฤๅษีแปลงสาร วัดควนถบ มาจากชื่อม้าสินธพมาพิเลียงของพระรถ บ้านพนางตุง มาจากนางยักษสุนทราล้มคว่ำลงสิ้นใจ และมีบทบาทในพิธีกรรมสำคัญของท้องถิ่นภาคใต้ เช่น พิธีโนราโรงครู พิธีทำขวัญข้าว

วรรณกรรมเรื่องเรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของสังคมชาวใต้ชัดเจนมากที่สุด รองลงมา คือความเชื่อ และค่านิยมมีความ รองลงมา คือประเพณี และการเมืองการปกครอง พบน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ รู้จักกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ และนำไปใช้ประกอบในการแสดงต่าง ๆ เช่น โนราห์ เมื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปเปรียบเทียบกับงานของ สมศักดิ์ ทองช่วย (2537) ศึกษาเรื่อง “สุวรรณหงส์ ฉบับจังหวัดพัทลุง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” พบว่า ผลการศึกษามีความคล้ายคลึงกัน ทั้งในด้านลักษณะความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี แต่มีบางส่วนที่มีความแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย เนื่องด้วยโครงเรื่อง ฉาก และการดำเนินเรื่องมีความแตกต่างกัน เช่น ค่านิยมของการมีลูก จากผลการศึกษาที่นำมาเปรียบเทียบกับปรากฏ เรื่องด้วยวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) เริ่มเรื่องจากการอยากมีลูกของเศรษฐีพรหมณ์จรรย และภรรยา เมื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปเปรียบเทียบกับงานของ สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2526) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุทธิกรรมชาดกฉบับภาคใต้” พบว่า ผลการศึกษามีความคล้ายคลึงกัน และบางส่วนมีความแตกต่างกัน เนื่องด้วยสุทธิกรรมชาดก เป็นวรรณกรรมคำสอนที่นำเอาพุทธศาสนามาแต่ง จึงเน้นในส่วนของ คติธรรม แต่มีการผูกเรื่องให้คำสอนกลมกลืนกับวิถีชีวิต และสังคมภาคใต้ ผลการศึกษาจึงมีส่วนคล้ายคลึงกันในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมภาคใต้ เมื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปเปรียบเทียบกับงาน

ของ จรัญ ทองวิล (2547) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้ เรื่องสินธุราชคำกาพย์” พบว่า มีความคล้ายคลึงกัน และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในส่วนของของเนื้อหาจะเน้นศีลธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน แต่ก็ยังได้มีการสอดแทรก ค่านิยม คติความเชื่อนขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งสภาพการณ์ต่าง ๆ มีลักษณะเดียวกัน เนื่องจากตั้งขึ้นในยุคกรุงรัตนโกสินทร์เหมือนกันดังนั้น เมื่อนำเมื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปเปรียบเทียบกับงานของบุคคลอื่น ๆ แล้ว พบว่า ส่วนมากจะมีความคล้ายคลึงกันในส่วนของสังคม และวัฒนธรรม เนื่องด้วยผู้แต่ง แต่งในยุคเดียวกัน จะต่างกันก็เพียงแค่การผูกเรื่อง หรือวัตถุประสงค์ของการแต่ง เช่น แต่งเพื่อใช้เป็นหลักธรรมคำสอนหรือแต่งเพื่อสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองในยุคหนึ่ง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้ เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ปรากฏ 5 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะความเป็นอยู่ การเมือง การปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณี ส่วนข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการประชาสัมพันธ์สถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านปักษ์ใต้เรื่อง นางสนทรา (พระรถ - เมรี) ให้เป็นที่รู้จัก และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวโดยการนำเทคนิคการ “เล่าเรื่องราว” เข้ามาช่วยในการเขียน

1.2 สามารถนำไปใช้ในการศึกษาสภาพสังคม และวัฒนธรรมของชาวใต้ เพื่อเป็นองค์ความรู้พื้นฐาน ช่วยให้เข้าใจ ถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม แนวคิด อันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น และเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ในท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น ภาคกลาง เรื่องพระรถเมรี บทละคร ภาคเหนือ เรื่องรถเสนชาดก (ปัญญาชาดก) ภาคอีสาน เรื่องนางสิบสอง เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกันอันก่อให้เกิดความเข้าใจสภาพการดำเนินชีวิตของคนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนเข้าใจค่านิยมของความเป็นไทยได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรกฏา บุญวิชัย. (2560). *พระรถเมรี: การศึกษาบทบาทหน้าที่ของชาดกท้องถิ่นภาคใต้ในนางสิบสอง – พระรถเมรี*. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก พระรถเมรี: การศึกษาบทบาทหน้าที่ของชาดกท้องถิ่นภาคใต้ (ku.ac.th).
- จัญญ ทองวิล. (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้ เรื่องสินธุราชคำกาพย์*. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องสินธุราชคำกาพย์ (su.ac.th).
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2523). “*พระวรวงศ์*” วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานีการศึกษาเชิงวิเคราะห์. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2567. จาก <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1800?locale-attribute=th>.
- ปัญญา บริสุทธิ์. (2542). *วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชัน จำกัด.
- พรศิริ ปินไชย, นราวัลย์ พูลพิพัฒน์และสนธิ สัตโยภาส. (2563). *ภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรม ท้องถิ่นภาคเหนือในนวนิยายที่ได้รับรางวัล ของ มาลา คำจันทร์*. เรียกใช้เมื่อ 3 ธันวาคม 2567. จาก ChiangMai Rajabhat University Intellectual Repository: ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือในนวนิยายที่ได้รับรางวัล ของ มาลา คำจันทร์ (cmru.ac.th).
- พระมหาชนบ สหายปัญญา, พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, พระราชปริยัติมณี, และสมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2562). การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์ เรื่อง ท้าวชมพูนับภาคใต้. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*. 11(21), 88 – 101. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก การวิเคราะห์วรรณกรรมลายลักษณ์ เรื่อง ท้าวชมพูนับภาคใต้ (AN ANALYSIS OF THE BUDDHIST LITERARY WORK ENTITLED ‘THAW JAMBU’ SOUTHERN VERSION) | วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (swu.ac.th).
- รัตนา พันธุ์สุริยฉาย. (2530). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องโคบุตร วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้*. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก <https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/1720/fulltext.pdf>.
- สมศักดิ์ ทองช่วย. (2537). *สุวรรณหงส์ : พัทลุง*. เรียกใช้เมื่อ 31 พฤษภาคม 2567. จาก http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Tha/Somsak_T.pdf.
- สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. (2534). *วรรณกรรมท้องถิ่นภูเก็ต*. ภูเก็ต: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สหวิทยาลัยทักษิณ วิทยาลัยครูภูเก็ต.
- สมัย วิถีรุ่งโรจน์. (2542). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. สงขลา: สถาบันราชภัฏสงขลา.

- สัญญา สุวรรณวงศ์ และใจ หนูเสือ. (2547). ความเชื่อประเพณีและการแสดงในภาคใต้ ใน *ได้...หรือมีลุย*. (หน้า 33). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สิริวรรณ วงษ์ทัต. (2549). นางมโนห์รา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 14(21), 67 – 105. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก <https://buuir.buu.ac.th/handle/1234567890/2159?mode=full>.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2526). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์สู่พิธีกรรมชาดกลบปากใต้*. เรียกใช้เมื่อ 31 มกราคม 2567. จาก 369-st004.pdf (wordpress.com).
- อุษา ช่วยบำรุง. (2550). *ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.